

XILETELO XO DYONDZISA NA KU TSALA SWITSALWANA NA SWITSALWAMBIKO

KITSONGA

RIRIMI RA LE KAYA (RK)

RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (RES)

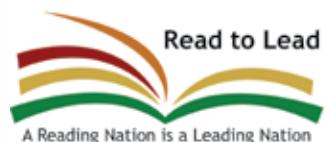
RIRIMI RO ENGETELA RA VUMBIRHI (REV)

TIGIREDI TA 10-12 2018

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**XILETELO XO DYONDZISA NA KU TSALA SWITSALWA-
NA NA SWITSALWAMBIKO**

XITSONGA

RIRIMI RA LE KAYA

**RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA RIRIMI RO EN-
GETELA RA VUMBIRHI**

TIGIREDI TA 10-12

2018

VUNDZENI

1.	XIKONGOMELO XA XILETELO LEXI	3
2.	KU TSALA HI KU LANDZELELA MAGOZA	3
3.	SWITSALWANA	5
3.1	XITSALWANA XA NDZUNGULO	5
3.2	XITSALWANA XA NHLAMUSELO	5
3.3	XITSALWANA XA MAVONELO	6
3.4	XITSALWANA XA NKANELO	6
3.5	XITSALWANA XA MIANAKANYO	7
4.	SWITSALWAMBIKO	8
4.1	PAPILA RA NKAMAFUNDZA	8
4.2	PAPILA RA MAFUNDZA	9
4.3	NONGONOKO/AJENDA NA MAKANELWA YA NHLENGELETANO	14
4.4	XIVIKO	16
4.5	TSALWAVUTITIVISI NA PAPILA RO SEKETELA	18
4.6	MATIMU YA MUFI	20
4.7	ATIKILI YA PHEPHAHUNGU (MAGAZINI)	21
4.8	NHLUTO	21
4.9	N'WANGULANO	22
4.10	INTHAVHIYU	23
4.11	MBULAVULO/XIPICHI	25
5.	SWITSALWAMBIKO SWO KOMA	26
5.1	XINAVETISO	26
5.2	FULAYARA	26
5.3	PHOSITARA	28
5.4	POSIKARATA	30
5.5	SWILERISO	30
5.6	SWILETELO	31
5.7	KU TSALA MIGINGIRIKO EKA DAYARI	34
5.8	KHADI RA XIRHAMBO	35
5.9	IMEYILI	36
5.10	FEKISI	36
5.11	KU TATA FOMO	37

1. XIKONGOMELO XA XILETELO LEXI

Xiletelo lexi xi tsariwile hi Ndzawulo ya Dyondzo ya Masungulo hi xikongomelo xo pfuna vadyondzisi na vadyondzi; ku dyondzisa na ku dyondza ku tsala hi ku famba hi magoza, switsalwana na switsalwambiko. Vutivi bya matsalelo ya switshuriwa leswi byi ta pfuneta vadyondzi ku kota ku tsala na ku andlala.

Xiletelo lexi xi kongomisiwile eka swiyenge swinharhu: ku tsala hi ku landzelela magoza, switsalwana na switsalwambiko. Eka swiyenge swa switsalwana na switsalwambiko ku nyikiwile nhlamuselo, matsalelo na swikombiso swa tinxaka to hambanahambana ta switshuriwa.

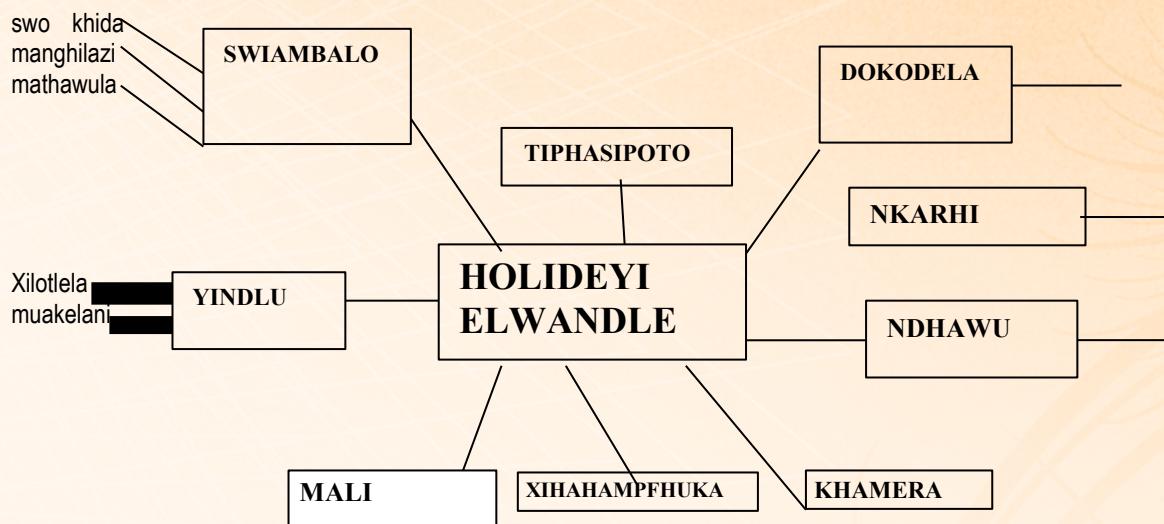
Xiletelo lexi xi nga tirhisiwa hi vadyondzisi na vadyondzi va Ririm i ra le Kaya, Ririm i ro Engetela ro Sungula na Ririm i ro Engetela ra Vumbirhi.

2. KU TSALA HI KU LANDZELELA MAGOZA

Ku tsala na ku andlala switshuriwa i mhaka leyi endliwaka hi ku landzelela magoza yo karhi. Hikwalaho i swa nkoka ku nyika vadyondzi nkarhi wo humelerisa mhaka leyi hi ku va va landzelela magoza lama landzelaka:

- Va hlawula nhlokohaka, xikongomelo na vaamukeri va mahungu ku ya hi xitshuriwa lexi nga ta tsariwa.
- Va endla mbhubutsabyongo va ri karhi va tirhisa swilo swo fana na mimepe ya miehleketo, tichati to hlamusela mhaka na minonganoko.
- Va tirhisa swihlovo swa vutivi, va hlawula mahungu lama faneleke na ku longoloxa/kunguhata miehleketo.
- Va tumbuluxa mpfampfarhuto wo sungula lowu tekelaka enhlokweni xikongomelo, vaamukeri va hungu, nhlokohaka na muxaka wa xitshuriwa.
- Va hlaya mpfampfarhuto wo sungula hi vuxoperi na ku amukela switsundzuxo swa van'wana (vadyondzikulobye, vadyondzisi na lava va hanyaka na vona ekaya).
- Va tumbuluxa mimpfampfarhuto yotala ku ya hilaha yi lavekaka hakona na ku pfuxeta va ri karhi va tekela enhlokweni switsundzuxo.
- Va hlela na ku xopaxopa swihoxo eka mimpfampfarhuto.
- Va tumbuluxa xitshuriwa xo hetelela lexi pfapfarhutiweke kahle.
- Va anakanya kahle na ku hlela xitshuriwa xo hetelela hi vona vini, vadyondzikulobye na mudyondzisi. Va xi andlala eka vadyondzikulobye, mudyondzisi, vatsvari na vatekaxiave van'wana.

XIKOMBISO XA MEPE WA MIEHLEKETO

Nghingiriko: Engetela miseve na timhaka leti sukaka eka tinhlokomhakantsongo leti nga eka mepe wa miehleketo, u nga tlhela u engetela timhakantsongo eka miseve leyi nga hava timhaka eka mepe wa miehleketo; u tsala na leswi a wu ta navela ku swi khumba loko u kunguhata xitsalwana hi ta ‘holideyi elwandle.’

Lemuka!

- Vadyondzi va fanele ku tshama va tsala nkarhi na nkarhi. Switsalwana swa mahungu leswi endliwaka siku na siku kumbe vhiki na vhiki swa nkamafundza i switirhisiwa swa nkoka swinene swo hlohotela vadyondzi eka timhaka to tsala. Vadyondzi va fanele ku tshama va nyikiwa nkarhi wo tsala switshuriwa va tshunxekile hambiloko va nga tsaleli ku kamberiwa.
- Eka ku tsala swa mafundza vadyondzisi va tsundzuxiwa ku kambela vutshila kumbe vutshilantsongo byo karhi lebyi ku langutiwaka byona eka goza ro karhi ro tsala. Xikombiso: vutshila bya ririmbi byi nge langutiwi hinkwabyo eka goza rin’wana na rin’wana ro tsala hi ku landzelela magoza.
- Vadyondzikulobye va fanele ku dyondza ku hlelelana mintirho tanihileswi xiphemu lexi xi nga xa nkoka eka magoza yo tsala, naswona xi endlaka leswaku mudyondzi hi yexe na vadyondzikulobye va kota ku lemuka na ku antswisa maendlelo yo tsala na ku lemuka matsalelo yo landzelela magoza.
- Mhaka ya nkoka eka ku tsala i ku kota ku andlala ntirho lowu tsariweke hi ndlela ya kahle. Ntirho lowu wu nga tsariwa wu nga kombiwa vadyondzikulobye, vadyondzisi, xikolo hinkwaxo, vatsvari na vatekaxiave vo hambanahambana. Leswi swi ta endla leswaku vadyondzi va tinyungubyisa hi ntirho wa kahle lowu va wu endleke hi ku hetiseka.
- Vadyondzi va fanele ku tivisiwa swihlawulekisi na swilaveko swa switsalwana na swa switsalwambiko ku ya hi tinxaka ta swona. Laha hansi ku nyikiwile tinhlamuselo, matsalelo na swikombiso swa tinhlokomhaka ta switsalwana na switsalwambiko.

3. SWITSALWANA

Tinxaka leti landzelaka ta switsalwana ti fanele ku dyondziwa na ku kamberiwa eka tiGiredi ta 10-12.

3.1 XITSALWANA XA NDZUNGULO

- Xitsalwana xa ndzungulo xi hlamusela hungu mayelana na leswi humeleleke nkarhi lowu nga hundza.
- Hungu ri fanele ku va na mhaka leyi tiyeke leyi khorwisaka hambiloko yi ri mhaka leyi ngo anakanyiwa kunene.
- Manghenelo ya fanele ku koka rinoko ra muamukeri wa mahungu.
- Hungu ra kahle hi leri talaka ku va ri kombisa vaamukeri va mahungu mhaka yo karhi.
- Mahetelolo yo tsakisa ya tala ku endla leswaku hungu ri nga rivaleki.
- Hungu ri fanele ku va leri kokaka rinoko ra vaamukeri va mahungu ri kondza ri ya fika emakumu.
- Xitayili, switirhisiwa swa ndzungulo na swiendlo swi fanele ku endla leswaku timhaka ti nyanyula vaamukeri va mahungu.
- Xitsalwana xa ndzungulo lexi nga kahle hi lexi kotaka ku humesa vuxokoxoko lebyi khumbaka switwi, swo voniwa, swa mpfumawulo, ku koka rinoko,na ku khumbeka.
- Tsundzukani leswaku xitsalwana xo rungula xi tala ku katsa ngopfu na ku hlamusela kunene.

Swikombiso swa tinhlokomhaka

- 1 A hi ri ku tiphineni swinene, xikan'wekan'we ku va na ku tsekatseka ka misava. Tsala xitsalwana hi mhangu leyi.
- 2 Xitori xo tsakisa ngopfu lexi kokwana a nga ndzi byela xona.
- 3 Rendzodyondzo leri hi nga va na rona.
- 4 Ku vekiwa ka Nkulukumba Cyril Ramaphosa exitulwini xa vuphresidente bya ANC.

3.2 XITSALWANA XA NHLAMUSELO

- Eka xitsalwana xa nhlamuselo mutsari u hlamusela mhaka hi ndlela leyi nga ta endla leswaku vaamukeri va mahungu va twisia mhaka ku fana na leswi yena a yi twisisaka xiswona. Eka muxaka lowu wa xitsalwana ku nga hlamuseriwa hi munhu kumbe hi mhaka yo karhi.
- Mutsari u tirhisa marito ku humelerisa xifaniso xa nchumu wo karhi.
- U hlawula marito na swivulwahava hi vukheta ku fikelela mbuyelo lowu kongomiweke.
- Ku endlela leswaku mhaka kumbe nchumu wu hlamuseriwa wu va erivaleni ku nga tirhisiwa vufananisi lebyi nga ta koka switwi, swo voniwa, swa mpfumawulo, swo koka rinoko na ku khumba.
- Tirhisa swigaririm hi vuenti.
- Vadyondzi va fanele ku va na ntokoto mayelana na nhlokomhaka. Swa tika ku hlamusela mhaka leyi u nga yi tiviki kahle.

Swikombiso swa tinhlokomhaka

- 1 Nkarhi lowu a ndzi ri ekamereni yo rindzela ku nghena eka dokodela wa meno. Hlamusela leswi a wu titwisa xiswona na ku anakanya swona.
- 2 Hlamusela vusiku lebyi a ku ri na moya wo chavisa swinene.
- 3 Doroba ra ka hina.
- 4 Nyimpi ya Tomasi na Joyisi etilasini ya hina.

3.3 XITSALWANA XA MAVONELO

- Eka xitsalwana lexi mutsari u teka tlhelo kumbe vonelo ro karhi ra mhaka kutani a kanelia hi ku ri yimela kumbe ku seketela matwisiselo ya yena. Tlhelo leri mutsari a yimaka na rona ri fanele ku tikomba nkarhi hinkwawo.
- Xitsalwana lexi xi talela etlhelo rin'we leri mutsari a ringetaka ku khorwisa vaamukeri va mahungu ku twisia timhaka hilaha yena a ti twisisaka hakona.
- Manghenelo ya xitsalwana lexi ya fanele ku kombisa mavonelo ya mutsari.
- Mutsari u fanele ku seketela mavonelo ya yena hi tindlela to hambarahambana.
- U nyika timhaka to yima na mavonelo yo karhi kumbe to kanetana na wona.
- Xitsalwana lexi xi nga talela etlhelo rin'we naswona mutsari u nyika mavonelo ya yena ya xiviri. Ku fanele ku tirhisiwa tindlela to hambarahambana to veketela timhaka leti khorwisaka.
- Ririm i leri tirhisiwaka ri nga va ro tlhontlha matitwelo kambe ri fanele ku va leri amukelekaka.
- Eka mahetelelo ku fanele ku va na marito lama nga na ntikelo, lama nga erivaleni, ya khorwisaka na ku kombisa mavonelo ya mutsari.

Swikombiso swa tinhlokomhaka

- 1 Thelevhixini yi hlohotela timhaka ta vulolo. Xana u yima na yona mhaka ley?
- 2 Vumundzuku bya Afrika-Dzonga byi lawuriwa hi vuvekisi bya le handle. Nyika mavonelo ya wena.
- 3 Vatswari va manguva lawa va hava vutihlamuleri eka vana va vona. Pfumela **KUMBE** u kaneta mhaka ley.
- 4 Vadyondzi lava biheke emirini na lava va va bihiseke va fanele ku hlongoriwa exikolweni. Kombisa matitwelo ya wena hi mhaka ley.

3.4 XITSALWANA XA NKANELO

- Xitsalwana lexi xi hlamusela timhaka handle ko yima na tlhelo ro karhi kambe xi kanelia matlhelo hinkwawo ya mhaka hi ku ringanana.
- Mutsari u tekela enhlokweni timhaka to hambana ta nhlokomhaka ley i ku vulavuriwaka hi yona, a tlhela a kombisa na timhaka leti kanetanaka hi ku ringanana handle ko voyamela etlhelo rin'we.
- Loko mutsari a fika emakumu a nga hetelela mhaka ya yena hindlela yo karhi kambe nkanelo wu fanele ku ringanana wu tlhela wu kaneriwa hindlela ley i twalaka ku ya hi leswi nga eka miri wa xitsalwana.
- Mutsari u fanele a twisia na ku kombisa ku va na vutivi bya leswi a swi vulaka.
- Xitsalwana xi fanele xi va na maandlalelo ya timhaka lama vupfeke na ku languta matlhelo hinkwawo ya mhaka.

Maehleketo ku fanele ku va lama nga kombisiki xinyanyu, lama hlutekeke ya tlhela ya seketeriwa hindlela leyi faneleke.

- Thoni a yi fanelangi ku lawuriwa hi matitwelo kambe yi fanele ku va leyi khorwisaka handle ko kombisa ku kanetana na mhaka.
- Mutsari a nga kombisa tlhelo ra mavonelo ya yena, kambe leswi swi nga endliwa ntsena emahetelelweni ya xitsalwana.

Swikombiso swa tinhlokomhaka

- 1 Vunene na vubihi bya nkunguhato wa ndyangu.
- 2 Vadyondzi va fanele ku tilawula ehenhla ka nkarhi wo nghena na ku huma exikolweni.

3.5 XITSALWANA XA MIANAKANYO

- Eka xitsalwana lexi mutsari u gayela timhaka a tlhela a kombisa ndlela leyi a titwaka na ku khumbeka hayona. Xikombiso: Munhu a nga kombisa ndlela leyi a navelaka leswaku swilo swi va hayona.
- Xitsalwana lexi xi tala ku talela eka tlhelo rin'we.
- Eku tsalenii ka xona, ku tirhisiwa ngopfu ku khumbeka na matitwelo ya mutsari.
- Xiphemu lexikulu xa xitsalwana lexi xi nga va hindlela yo hlamusela. Tinhlamuselo ti fanele ti va erivaleni naswona ti fanele ti kombisa vaamukeri va mahungu ndlela leyi mutsari a tsundzukaka timhaka to karhi na ku khumbeka hayona.
- Timhaka, miehleketo kumbe matitwelo ya mutsari swi fanele swi paluxa vutshembeki na ku va mutsari a vile eka tona hi xiviri.

Swikombiso swa tinhlokomhaka

- 1 Mudyondzisi wa kahle swinene loyi ndzi n'wi tsundzukaka.
- 2 Leswi ndzi navelaka ku hanyisa xiswona.

4. SWITSALWAMBIKO

Eka xiengen lexi ku ta kaneriwa hi switsalwambiko leswi landzelaka:

4.1 PAPILA RA NKAMAFUNDZA

- Papila ra nkamafundza i papila leri munhu a tsalelaka munhu loyi a n'wi tivaka naswona ri vulavula hi timhaka leti n'wi khumbaka.
- Adirese na siku swi tsariwa eka tlhelo ra xinene ra papila.
- Maandlalelo ya adirese ya nga va hi tindlela timbirhi leti landzelaka:
 - a. **Adirese yo kombisa vutshamo.**

Yi kombisa nomboro ya yindlu/fulete kutani ku landzela vito ra xitarata kutani ku landzela vito ra ndhawu, khodi ya poso na siku.

- b. **Adirese yo kombisa bokisi ra poso.**

Yi kombisa bokisi ra poso, vito ra ndhawu, khodi ya poso na siku.

- Xilos xi nga va hindlela leyi: Eka tatana/Eka manana, Eka Solani, Munghana..., Murhandziwa..., Manana la rhandzekaka, Tatana la rhandzekaka, na swin'wana na swin'wana.
- Masungulo ya papila leri hi wona ya nyikaka muamukeri wa hungu rivoningo mayelana na leswi a tsaleriwaka swona.
- Eka tindzimana leti landzelaka ku nyikiwa vuxokoxoko mayelana na xikongomelo xa papila.
- Eka ndzimana yo hetelela ku endliwa nkatsakanyo wa leswi nga tsariwa: ku khensa na ku navelela muamukeri wa hungu mikateko.
- Nghimeto wu nga va hindlela leyi: Hi mina... kutani ku tsariwa na vito ra mutsari (handle ka xivongo). A ku funghiwi endzhaku ka vito ra mutsari.

Xikombiso xa papila ra nkamafundza.

2395 Poto Street

Exihlobyeni

1432

10 Hukuri 2018

Eka Musa

Ndzi kumile papila ro huma eka Bombeleni a vula leswaku a wu nga titwi kahle masiku lama nga hundza naswona a wu amukeriwile exibedhlele xa Kangatelavutomi.

Ndza tshemba wa karhi wa antswa naswona wa landzeleta swiletelo leswi madokodela ya ku nyikeke swona. Vutomi bya masiku lawa bya xaveleriwa. Hatla u hola munghana, u ta kota ku tsala swikambelo swa wena swa ku hela ka lembe. Ndza tshemba leswaku vatsvari va wena va ta ku pfuna ku lulamisela swikambelo swa wena. Hola leswaku hi ta tlhela hi va na masiku yo tsakisa swin'we.

Ndzi ta ta ndzi ta ku vona loko xikolo xi pfala n'hweti leyi taka. Vatsvari va mina va le ku lulamiseleni ka riendzo ro famba hi beriwa hi moya. Ndzi nga tsaka loko na wena wo pfumeleriwa ku ya tiphina na hina.

Ndzi langutela leswaku u hatla u hola leswaku hi ta hungasa swin'we hi mikarhi ya tiholideyi. Tindhawu leti hi kunguhateke ku ti vhakela i Manyeleti, God's window na Waterfall Boven eMpumalanga.

Rungula hinkwavo ekaya.

Hi mina

Xibele

Nghingiriko: Tsalela munghana wa wena papila u n'wi hlamusela hi leswi u navelaka ku swi fikelela loko u pasile Giredi ya 12.

4.2 PAPILA RA MAFUNDZA

- Leri i papila leri tsaleriwaka vanhu lava va nga toloveriwangiki. Xikongomelo xa papila leri ku nga va ku kombela ntirho, ku vileda na swin'wana.
- Papila leri ri na tiadirese timbirhi: adirese ya mutsari na adirese ya mutsaleriwa.
- Adirese ya mutsari yi le ka tlhelo ra xinene ehenhla naswona yi nga tsariwa hi tindlela timbirhi leti landzelaka:
 - a. **Adirese yo kombisa vutshamo.**

Yi kombisa nomboro ya yindlu/fulete, vito ra xitarata, kutani ku landzela vito ra ndhawu, khodi ya poso na siku.

- b. **Adirese yo kombisa bokisi ra poso.**

Yi kombisa bokisi ra poso, vito ra ndhawu, khodi ya poso na siku.

- Ehansi ka adirese ya mutsari ku tluriwa ntila kutani ku tsariwa adirese ya mutsaleriwa leyi rhangeriweke hi xiymo xa yena, xikombiso: Matsalana, Holobye wa Dyondzo ya Masungulo na swin'wana na swin'wana eximatsini. Adirese leyi a yi sikuhatiwi.

- Endzhaku ka ku tsala adirese ya mutsaleriwa, ku landzela xiioso. Ku nga tsariwa: Nkulukumba (loko mutsaleriwa a ri waxinuna); Manana (loko mutsaleriwa a ri waxisati). Loko rimbewu ra mutsaleriwa ri nga tiviwi ku nga tsariwa Nkulukumba/Manana hi nkarhi wun'we.
- Xiloso xi landzeriwa hi nhlokohaka ku ya hi xikongomelo xa papila naswona yi fanele ku tsariwa hi maletere lamakulu yi nga khwatihiatiwi, kambe loko yi tsariwile hi maletere lamatsongo yi fanele yi nkhwatihiatiwa.
- Nhlokohaka yi landzeriwa hi vuxokoxoko lebyi boxiweke eka nhlokohaka.
- Nghimeto wu nga va hindlela leyi landzelaka:

Hi mina

Loyi a tshembekeke

..... (Nsayino)

Tomas Baloyi

LEMUKA LESWI: A ku funghiwi endzhaku ka vito ra mutsari.

4.2.1 Swikombiso swa mapapila ya mafundza

A. Xikombiso xa papila ro kombelo xa basari

P.O. Box 25
EKURHULENI
1431
5 Mudyaxihi 2018

Matsalana
Ndzawulo ya Dyondzo
111 Comissioner Street
JOHANNESBURG
2000
Nkulukumba
XIKOMBELO XA BASARI

Ndzi vonile xinavetiso eka phephahungu ra Nthavela ra siku ra 1 Mudyaxihi 2018 laha ku rhambiwaka vadyondzi va Giredi ya 12 ku endla swikombelo swa tibasari.

Ndzi kombela basari leswaku ndzi ta kota ku yisa tidyondzo ta mina emahlweni. Ndzi lava ku endla digiri ya swa mabindzu eYunivhesithi ya Wits. Ndzi pasile Giredi ya 11 hi nyeleti n'wexemu naswona ndzi un'wana wa lava nga hlawuriwa ku dyondzela tidyondzo ta swa mabindzu *eWits Business School Project*. Ndzi kumile sagwadi ra ku va mudyondzi wa xiyimo xa le henhla eka Metse.

Ndzi le ka Giredi ya 12 lembe leri naswona tidyondzo leti ndzi ti endlaka hi leti landzelaka: Metse, Xitsonga Ririmi ra le Kaya, Xinghezi Ririmi ro Engetela ro Sungula, Ndzetelo wa swa Vutomi, Tisayense ta swa Vutomi, Dyondzo ya swa Mabindzu na Dyondzo ya swa Tinkota.

Kumanzi rhipoto ya Giredi ya 11 ya lembe leri hundzeke na ya le xikarhi ka lembe leri ya Giredi ya 12 tanihi vumb-honi bya tidyondzo leti ndzi ti dyondzaka.

Ndzi nga tsaka loko xikombelo xa mina xo tekeriwa enhlokweni hikuva eka nkarhi wa sweswi ndzi hakeleriwa ti-dyondzo hi vatsvari lava holaka mudende. Loko ndzo ka ndzi nga kumi mpfuno wa swa timali, ndzi nga tsandzeka ku yisa tidyondzo ta mina emahlweni.

Hi mina

Loyi a tshembekeke

Tintswalo Nkuna

B. Xikombiso xa papila ra xivilelo ro ya evhengeleni ra tintangu

1785 Tshamahansi

Tshamahansi

1818

10 Mudyaxihi 2018

Xiyenge xa swivilelo

Xitolo xa tintangu xa Phataphata

P.O. Box 16072

Tzaneen

0850

Nkulukumba

XIVILELO HI TINTANGU LETI NDZI TI XAVEKE

Ndzi xavile phere ya tintangu exitolo xa tintangu xa Phataphata hi siku ra 10

Dzivamisoko 2018. Loko ndzi fika ekaya ndzi kumile leswaku tisayizi a ti ringani. Yin'wana ntanghu i ya sayizi ya 5 kasi yin'wana i ya 6. Bokisi leri tintangu a ti ri endzeni ka rona i ra sayizi ya 5.

Hi siku leri landzelaka ndzi tile evhengeleni ra n'wina ku ta lulamisa xihoxo lexi. Mutirhi loyi ndzi burisaneku na yena i Reckson Bamusa. Yena u sihalarile ku va ku lulamisiwa xihoxo lexi. U hetelerile hi ku ndzi vitanelu varindzi lava nga fika va ndzi kokakoka va ndzi humesa evhengeleni.

Mhaka leyi a yi ndzi nyiki ku rhula. Ndzi nga tsaka ngopfu loko wena mininjhhere u nga tekela mhaka leyi enhlok-weni leswaku yi lulamisiwa hi xihatla. Xilipi na tintangu ndza ha ri na swona ku tiyisisa xivilelo xa mina. A ndzi rhandzi ku yisa xivilelo xa mina emaphoriseni kumbe eka maphephahungu hikuva ndzi ri na ntshembo leswaku wena u ta ndzi pfuna.

Ndzi nga tsaka ngopfu loko mo landzelerisa mhaka leyi hi xihatla leswaku ndzi ta pfuneka.

Hi mina

----- T.P. Gumede

100 Mzilikazi Street

Polokwane

0700

11 Khotavuxika 2018

Muhleri

Phephahungu ra Nhluvuko

Private Bag 1411

Tshwane

0001

Nkulukumba

XANA XIDEMOKIRASI SWI VULA YINI?

Ndzi hlayile atikili eka phephahungu ra n'wina ra 9 Khotavuxika 2018, eka papila ra 8, laha mutsari wa yona a tsaleke timhaka leti nga amukelekiki to kombisa ku pfumala nhloniphho. Ku ya hi atikili ya kona, xidemokirasi xi vula leswaku vanhu lavakulu a va ha hloniphwi. Vantshwa va fanele va endla hi ku rhandza emakaya; va nga ha tirhi nchumu, va vuya navusiku va tlhela va nga ha xiximi vadyondzisi exikolweni. Xana leswi a hi swona leswi yisaka tiko ra hina eka xiyimo xa le hansi? Xana a swi hi hlekisi hi varmatiko ke? Loko hi ku hi hluvukile hi vula yini kasi? Ndzhukano a hi leswi hi nga kula hi swona hina.

Mina a ndzi ehleketa leswaku xidemokirasi i ku va vantshwa va tshunxekile na ku va na vutihlamuleri leswaku va ta va na vumundzuku lebyinene.

Hi mina

.....
Hoxani Majozi

4.3 NONGONOKO/AJENDA NA MAKANELWA YA NHLERGELETANO

Ajenda na makanelwa swi dyondzisiwa swin'we hikuva leswi ku vulavuriwaka hi swona eka makanelwa swi leteriwa hi ajenda.

4.3.1 NONGONOKO/AJENDA

- **Nhlamuselo:** Ajenda i nongonoko/phurogireme leyi faneleke ku landzeleriwa eka nhlengeletano yokarhi.

Leswi faneleke ku tekeriwa enhlokweni.

- Nhlokohaka yi tsariwa yi va eka nkarhi lowu taka, yi katsa ndhawu, nkarhi, siku na vito ra nhlangano.
- Yi rhumeriwa swirho ku nga si fika siku/nkarhi wa nhlengeletano.
- Yi tsariwa hi matsalana hi ku tirhisana na mutshamaxitulu.

4.3.2 MAKANELWA YA NHLERGELETANO

- **Nlhamuselo:** Makanelwa i xitsalwambiko lexi vulavulaka hi timhaka leti nga kaneriwa/ bohiwa eka nhlengeletano yokarhi.

Leswi faneleke ku tekeriwa enhlokweni.

- Nhlokohaka yi tsariwa yi va eka nkarhi lowu nga hundza, yi katsa ndhawu, nkarhi, siku na vito ra nhlangano.
- Ya tsariwa ya va eka nkarhi lowu nga hundza, ya ri karhi ya landzelela ajenda leyi vaka yi tsariwile.
- Emakumu ka makanelwa, ku fanele ku va na ndhawu laha matsalani na mutshamaxitulu va sayinaka kona loko se ma amukeriwile. Va tsala na siku leri va nga sayina hi rona.

LEMUKANI LESWI: Ku na swikombiso leswi landzelaka swa makanelwa ya tinhlengeletano to hambanahambana:

- Ya lembe na lembe: Makanelwa ya kona ya nga hlayiwa endzhaku ka lembe loko ku khomiwa nhlengeletano.
- Makanelwa ya nhlengeletano ya xihatla: Ya tsariwa hi nkarhi lowu nhlengeletano yi vaka yi khomiwile hi wona kambe a ku hlayiwi leti humaka eka makanelwa ya nhlengeletano leyi nga hundza.
- Makanelwa ya nhlengeletano ya ntolovel: Ya tsariwa ku ya hi nkarhi lowu mintlawa kumbe minhlangano yo karhi yi twananeke hi wona.

Xikombiso xa nongonoko/ajenda na makanelwa ya nhlengeletano

**AJENDA/NONGONOKO WA NHLENGELETANO YA NHLANGANO WO LAHLANA WA
HLANGANANI LOWU NGA TA VA KONA EKA JONASI BALOYI HI SIKU RA 17 KHOTAVUXIKA
2018 HI NKARHI WA 14:00**

Ajenda/Nongonoko

1. Ku pfula ntirho.
2. Ku amukela.
3. Ku titsarisela na lava tsandzekeke.
4. Ku hlaya makanelwa na leti humaka eka makanelwa (Loko nhlengeletano ya kona yi nga ri ya xihatla).
 - 1.1 Ku lulamisa makanelwa.
 - 1.2 Ku susumeta makanelwa.
5. Leti humaka eka makanelwa (Loko nhlengeletano yi nga ri ya xihatla).
6. Timhaka ta siku.
 - 6.1 Ku kuma ndhawu yo pfala lembe.
 - 6.2 Ku engetela mali.
 - 6.3 Ku pfuxeta Vumbiwa.
 - 6.4 Xiviko xa mali hi mutameri wa nkwama.
 - 6.5
 - 6.6
7. Siku ra nhlengeletano leyi landzelaka.
8. Ku pfala ntirho.
9. Nsayino na siku.

LEMUKA LESWI:

- Matsalani na mutshamaxitulu va ta siya swivandla leswi pfulekeke leswaku loko ku ri na timhaka leti van'wana va lavaka ku ti nghenisa leswaku ku kaneriwa hi tono va ta ti nghenisa.
- Endzhaku ka loko ku hlayiwile no engeteriwa leswi faneleke ku kaneriwa mutshamaxitulu u ta susumeta ku amukeriwa ka ajenda ya siku.

MAKANELWA YA NHLENGELETANO YA NHLANGANO WO LAHLANA WA HLANGANANI LEYI A YI RI EKA JONASI BALOYI HI SIKU RA 17 KHOTAVUXIKA 2018 HI NKARHI WA 14:00

1. KU PFULA NTIRHO: Manana Mahungati u pfurile ntirho hi xikhongelo.
2. KU AMUKELA: Mutshamaxitulu, Tatana Jonasi u amukerile swirho hi moya wo tsaka swinene. U khensile swirho hinkwaswo leswi koteke ku va kona eka nhlengeletano a tlhela a hlohlotel a leswaku swirho swi burisana hi moya lowunene.
3. KU TITSARISELA NA LAVA TSANDZEKEKE: Swirho leswi a swi ri kona swi titsariserile. Manana Maswanganyi u rhumerile rito ro kombela ku rivaleriwa.
4. KU HLAYA MAKANELWA:
4.1 KU LULAMISA MAKANELWA: Makanelwa ya nhlengeletano leyi hundzeke ya hlayiwile kutani ya seketeriwa hi Manana Rikhotso.
4.2 KU SUSUMETA MAKANELWA
5. LETI HUMAKA EKA MAKANELWA:
5.1 Ku kuma ndhawu yo pfalela lembe: Manana Hobiana u hlamuserile leswaku holo yi kumekile a tlhela a hlayela swirho papila ra ku lombiwa ka holo.
5.2 Ku engetela mali: Nhlengeletano yi twananile leswaku xirho xin'wana na xin'wana xi fanele ku humesa R200 yo lahlana n'hweti yin'wana na yin'wana.
5.3 Ku pfuxeta Vumbiwa: Swirho swi vumbile xikomitana lexi nga ta ya xi ya pfuxeta Vumbiwa ra Nhlangano.
5.4 Xiviko xa mali hi mutameri wa nkama: Mutameri u hlayile xiviko xa timali. Swirho swi komberile leswaku mutameri wa nkama a nyika vuxokoxoko bya timali leti tirhisiweke eka rendzo ro ya enkosini wa Manana Mashele.
6. TIMHAKA TA SIKU:
6.1 Ku kuma ndhawu yo pfala lembe.
6.2 Ku engetela mali.
6.3 Ku pfuxeta Vumbiwa.
6.4 Xiviko xa mali hi mutameri wa nkama.
6.5
6.6
7. SIKU RA NHLENGETANO LEYI LANDZELAKA: Swirho swi twananile leswaku nhlengeletano leyi landzelaka yi ta va hi siku ra 25 Mawuwana 2018.
9. KU PFALA NTIRHO: Manana Mahungati u pfarile nhlengeletano hi xikhongelo.
Minsayino
Z. Mtevula (Mutshamaxitulu) Siku: 20 khotavuxika 2018 R. Xivambu (Matsalani) Siku: 20 khotavuxika 2018

4.4 XIVIKO

- I xitsalwambiko lexi vikaka mhaka leyi nga humelela kumbe leyi voniweke.
- Ku na tinxaka timbirhi ta swiviko, xa mafundza xik. Leswi u komberiweke ku swi lavisia; xa nkamafundza xik. Ku

vika leswi u swi voneke eka vanhu lava u hanyaka na vona.

Tekela enhlokweni leswi landzelaka:

- Xivumbeko xa xiviko xi ta lawuriwa hi muxaka wa xiviko xa kona xik. xa mafundza xi fanele ku lulamisiwa hindlela yo tsala kunene kasi xa nkamafundza xo runguriwa kunene.
- Leswi swi kombisa leswaku ku na tinxaka timbirhi ta swiviko, ku nga xa mafundza na xa nkamafundza.
- Xiviko xa mafundza xi tsariwa xi va eka nkarhi lowu nga hundza naswona xi fanele ku komba siku na nkarhi lowu timhaka ti humeleleke hi wona kasi loko ku ri xa nkamafundza xo runguriwa kunene.
- Xiviko xa mafundza xi fanele ku kombisa munhu loyi xi kongomisiweke eka yena na mutsari wa xona kasi eka xa nkamafundza a swi bohi.

Xikombiso xa xiviko xa mafundza

XIVIKO XA RIENDZODYONDZO RA XIKOLO XA SEKONDARI YA MUHUNGUTI

NDHAWU: EKAPA

MASIKU: 25-30 SUNGUTI 2018

Muamukeri: Nhloko ya xikolo, Man. L Chauke

1. XO FAMBA HI XONA

Bazi leri hi fambeke hi rona ri fikile hi nkarhi naswona a ri hanyile, a ri hi karhatangi naswitsanana endleleni. Ndzi ehleketa leswaku hi nga thela hi ri tirhisa nkarhi lowu taka.

2. NDHAWU LEYI A HI TSHAMA EKA YONA

Hodela leyi a hi tshama eka yona a yi basile swinene naswona a yi basisiwa masiku hinkwawo. Mibedwa na yona a yi cinciwa malakani masiku hinkwawo. Ndhawu hinkwayo a yi basile.

3. NDHAWU YO DYELA EKA YONA NA SWAKUDYA

Ndhawu yo dyela eka yona a yi basile swinene. Matafula na switulu a swi hi ringanile. Khixi rona a ri tshama ri basile na switirhisiwa swo fana na malepula na swin'wana a swi hi ringanile.

4. TINDHAWU LETI ENDZERIWEKE

Hi endzerile tindhawu to hlaya tanihileswi a hi ri eka riendzodyondzo. Hi endzerile palamende, miyuziyamu, Table Mountain na Xihlala xa Robben Island.

5. VUHLAYISEKI

Vadyondzi na vadyondzisi a va titwa va hlayisekile minkarhi hinkwayo. Maphorisa a va tshama va vonaka eka tindhawu hinkwato leti a hi ya eka tona.

6. MAVUYELO

Hi vuyile kahle hi hlayisekile. Muchayeri wa bazi u tirhile ntirho wa yena hi mfanelo hikuva a chayela hindlela leyi kombaka vutihlamuleri.

7. SWIBUMABUMELO

Riendzodyondzo ra hina ri vile lerinene swinene. Ku ehleketiwa leswaku hi nga tlhelela nakambe ku ya vhakela tindhawu leti hi nga fikangiki eka tona na leswaku hi fanele hi lulamisela riendzo rin'wana ka ha ri

na nkarhi.

Nsayino: H.M Masiya

Siku: 28 Nyenyenyan 2018

4.5 TSALWAVUTITIVISI NA PAPILA RO SEKETELA

Tsalwavutitivisi na papila ro seketela swi dyondziwa na ku kamberiwa xikan'we.

4.5.1. Tsalwavutitivisi

- Nhlamuselo: Tsalwavutitivisi i xitsalwambiko lexi munhu a xi tsalelaka muthori.

Leswi languteriweke eka tsalwavutitivisi:

- Vuxokoxoko bya mutsari: Xivongo, vito, nomboro ya pasi, adirese, riqingho, rimbewu, xiyimo xa swa vukati.
- Vuxokoxoko bya swa tidyondzo: Tidyondzo ta xiakhademiki na ta swa ntirho.
- Vuxokoxoko bya swa ntokoto: Ku tsariwa ntokoto lowu mutsari a nga na wona mayelana na ntirho ku tlhela ku boxiwa timhaka to hlawuleka/nkoka leti mutsari a tokoteke ha tona.
- Timbhoni leti seketelaka vuxokoxoko lebyi andlariweke ta tsariwa, ku nga va varhangeri exikolweni, entirhweni hambi etikerekeni. Ku boxiwa mavito, vuxaka bya wena na vona na tinomboro ta vona ta tiqingho.

Xikombiso xa tsalwavutitivisi

TSALWAVUTITIVISI BYA TSAKANI MBHALATI

VUXOKOXOKO BYA MUTSARI

Xivongo	: Mbhalati
Vito	: Tsakani
Nomboro ya pasi	: 9010125668876
Rimbewu	: Waxisati
Xiyimo xa swa vukati	: A ndzi si tekiwa
Xiyimo xa swa rihanyu rho poso	: Ndzi hanye kahle Xiyimoxa swa nti- : Ndza ha nghena xikolo Adirese ya : P. O. Box 12
	Letaba
	0870
Adirese ya vutshamo	: 74 Njhakeni Street
	: Letaba
	0870
Adirese ya Imeyili	: majoz121@webmail.co.za
Tiqingho	: 003 789 4142 (selula)
	: 015 866 8834 (ra le kaya)

VUXOKOXOKO BYA SWA TIDYONDZO

Dyondzo ya le Sekondari	: Giredi ya 12
Lembe	: 2008
Tidyondzo	: Xitsonga, English , Life Orientation, Mathematics, LifeSciences, Accounting, Physical Sciences
Dyondzo ya le henhla	: Damelin College
Lembe	: 2009
Tidyondzo	: Computer Technician

NTOKOTO WA NTIRHO

Muxaka wa ntirho	: Mutirhi wa le thilini
Vhengele	: OK Bazaar

MITOLOVELO YO HUNGASA

- Xirho xa khwayere ya vuyimbeleri.
- Mudzaberi wa xipanu xa Netball xa Nhlangano

TIMBHONI

Nhloko ya xikolo xa Dzunani: Tatana DD Khosa (Nhloko ya xikolo) 087 876 0547 Rikhamba MM
(Mufundhisi) 082 774 9989

Manana MK Mudzabala (Mininjhore wa OK Bazaar) 084 219 7677

4.5.1 PAPILA RO SEKETELA

- **Nhlamuselo:** Leri i tsalwa leri mukomberi wa ntirho a bumabumelaka ntokoto mayelana na ntirho lowu a wu kombelaka naswona ri famba xikan'we na tsalwavutitivisi. Papila leri i ra mafundza.
- Papila ri nga katsa swo fana na leswi:
 - ✓ Vito ra ntirho lowu u kombelaka ku thoriwa eka wona.
 - ✓ Nomboro ya xivandla xa ntirho.
 - ✓ Xitsariwa lexi ntirho wu navetisiweke eka xona.
 - ✓ Mutsari u fanele ku tsala hindlela leyi yi nga ta koka rinoko ra vaamukeri va papila ra wena.

4.6 MATIMU YA MUFI

- Nhlamuselo: Matimu ya mufi i xitsalwambiko lexi eka xona ku tsariwaka matimu ya munhu loyi a hundzeke emisaveni leswaku ya ta hlayiwa enkosini wa yena.

Tekela enhlokweni leswi landzelaka:

- Matimu ya mufi ya tsariwa hi munhu wo sungula a vulavula hi munhu wa vunharhu, lexi xi nga xivumbeko lexi ringanisiweke.
- Eka matimu ku tsariwa siku ra ku velekiwa ra mufi, leswaku a ri n'wana wa mani naswona wa vungani, leswi a swi endleke loko a ha hanya na siku leri a nga lova hi rona.
- Ku heteleriwa hi ku tsariwa lava a va siyeke na ku n'wi navelela ku etlela hi ku rhula kumbe ku n'wi phata.

Xikombiso xa matimu ya mufi

MATIMU YA MUFI KHUMALO HAMBANI

Khumalo Hambani u velekiwe hi lembe ra 1960 etikweni ra Dan. A ri n'wana wa vumbirhi wa Jackson na Mariya Khumalo.

Hi lembe ra 1966 Hambani u sungule ku nghena xikolo exikolweni xa Phurayimari xa Makuwoso. Kusuka laha u yile exikolweni xa le henhla xa Hluvuka laha a nga pasa Giredi ya 12 hi lembe ra 1978. Kusuka kona u yile eMedunsa laha a nga thwasela vudokodela hi 1984. U sungurile ku tirha exibedhlele xa Masana hi lembe ra 1985. U tirhile eswibedhlele swo hambanahambana swa mfumo. A ri un'wana wa swirho swa madokodela lama pfuneke vadyuhari va muganga wa Hlovani hi mahanyelo lamanene hi ku va xavela switirhisiwa swo endla vutiolori. U vile xirho xa tikomiti to hambanahambana ta laha xifundzheni xa Limpopo ku katsa na ku va mutshamaxitulu wa komiti ya madokodela laha Ritavi.

Hi lembe ra 1987 u tekile nsati wa yena Solani Tiva kutani va katekisiwa hi vana vanharhu, ku nga Rivoningo, Khazamula na Tirhani.

Loko a ta hlangana na rifu ra yena hi siku ra 10 Khotavuxika 2018 a ha

ku heta ku pfula ndhawu ya yena ya vutshunguri ya "Holani mi ku tshee!"

Hambani u siya nsati na vana vambirhi va xinuna na un'we wa xisati.

Etlela hi ku rhula jaha ra Khumalo wa Mtungwa!

Nghingiriko: Malume wa wena loyi a ku kuriseke u hundzile emisaveni. Tsala matimu lama nga ta hlayiwa hi siku ra ku vekiwa ka yena endlwini ya makumu.

4.7 ATIKILI YA PHEPHAHUNGU (MAGAZINI)

- Nhlamuselo:** Lexi i xitsalwambiko xo karhi lexi tsaleriwaka maphephahungu/matsalwa yo hambanahambana, ku kombisa miehleketo kumbe mavonelo ya timhaka to hambanahambana leti khumbaka vanhu, ngopfungopfu leti nga emilon'wini ya vanhu. Eka atikili ya magazini mutsari a nga tsala mhaka ya xiviri a nyika mavonelo ya yena.

Tekela leswi landzelaka enhlokweni:

- Atikili yi nga va na misavu, mafenya, ku hlekula kumbe dyondzo.
- Yi fanele ku va na vito ra mutsari ehenhla ka hungu.
- Yi na nhlokomhaka leyi tsariwaka hi maletere lamakulu tanihi nhlokomhaka.

Xikombiso xa atikili ya phephahungu

N'WANA WO VELEKIWA A KHOMANE MILENGE	
Hi Jamela Manganyi <p>Exifundzheninkulu xa Mpumalanga, edorobeni ra Lydenburg ku humelerile mhaka leyi tsemaka vanhu nhlana. Mhaka leyi yi humelerile exibedhlele xa Khihlani hi siku ra 13 Hukuri 2018. Manana Mihlolo Homula u tivurile hi n'wana wa mufana wo saseka swinene kambe xiphiqo xa kona hi leswi n'wana loyi a nga velekiwa a khomanile milenge.</p> <p>Manana loyi a nga tekiwangi naswona a nga tirhi. Madokodela ya vula leswaku ku hambanisa milenge ya n'wana loyi swi nga durha kwalomu ka miliyoni ya tirhandi. Ku komberiwa un'wana na un'wana loyi a nga na mbilu ya musa ku hoxa xandla ku pfuna xihlangi lexi.</p>	Ku komberiwa vanhu hinkwavo ku katsa na van'wamabindzu ku hoxa xandla eku pfuneteni ka n'wana loyi leswaku ku ta sunguriwa nkwama wo phalala ndyangu lowu. <p>Lava tsakelaka ku pfuneta va nga tihlanganisa na Dokodela Hanyisa eka nomboro ya</p> <p>072 856 7856 kumbe va nghenisa mali eka bangi ya Barclays nomboro ya akhawunti</p> <p>980922081110 nomboro ya rhavi 1114.</p>

Nghingiriko: Tsala ya wena atikili ya phephahungu hi nhlokomhaka yin'wana na yin'wana leyi u yi tsakelaka.

4.8 NHLUTO

- Nhlamuselo:** I xitsalwambiko lexi hlelaka swiendlo, filimi, tsalwa, kumbe vukorhokeri byo karhi. Ku na tinxaka timbirhi ta nhluto, wa mafundza na wa nkamafundza.
- Nhluto wa mafundza wu nga tsaleriwa eka maphephahungutsongo ya timayini, etifemeni na le ka tindzawulo ta mfumo.
- Eka nhluto wa nkamafundza ku nga hleriwa mhaka yo karhi hindlela yo tihungasela eka mbangu wo ka wu nga ri wa ximfumo.
- Nhluto wu fanele ku tsariwa vito ra mutsari.

Xikombiso xa nhluto wa mafundza: Ntlangu wa bolo

NHLUTO WA LESWI XIPANU XA BAFANA BAFANA XI NGA TLANGISA XISWONA NA XIPANU XA SERBIA EKA HAFU YO SUNGULA YA NTLANGU

Eka hafu yo sungula xipanu xa Bafana Bafana xi tlangle kahle. Vatlangi a va nyikana bolo kahle va ri karhi va hlasela xipanu xa Serbia. Xiphigo xa vatlangi va xipanu xa Bafana Bafana hileswi a va tsandzeka ku howisa bolo leswi a swi vangiwa hi ku tsandzeka ku teka swiboho leswi faneleke. Xikombiso: Laha mutlangi a fanele ku rahela etipaleni, a nyiketa un'wana kasi laha a fanele a nyiketa un'wana, a rahela etipaleni. Loko a ku lo va na munhu loyi a nga na nyiko yo howisa, hambi minkutlunya mimbirhi i nji va yi kumile. Mutlangi wo fana na Teko, minkarhi yo tala a rivala leswaku i ntlangu wa xipanu hikuva a a khoma bolo nkarhi wo leha.

Xin'wana lexi ndzi xi voneke hileswaku vatlangi lava a va nga tlangi hi ku tiyimisela hikuva tibolo hinkwato leti a ti lweriwa a ti kumiwa hi vatlangi va Serbia. Vatlangi va xipanu xa Serbia hambleswi a va nga kumi tibolo ngopfu ku fana na Bafana Bafana, a va nyiketana naswona moywa xipanu na ku tiyimisela a swi komba leswaku va tinyungubyisa hi ku ambala jesi ra tiko ra vona.

Eka minkarhi leyti taka a ku hlawuriwe vatlangi lava nga ta tinyungubyisa hi ku ambala jesi ra tiko ra vona.

Muhluti: Z. Zitha

Xikombiso xa nhluto wa tsalwa

NHLUTO WA TSALWA LERI NDZI RI HLAYEKE

Vito ra tsalwa: Mibya ya Nyekanyeka

Mutsari: BKM Mthombeni

Vito ra tsalwa leri na xifaniso lexi nga ka khavhara swi komba leswaku n'wana u ala ku beburiwa hi mana wa yena, leswi endlaka leswaku mibya yi tshunxeka kumbe yi nyekanyeka. BKM Mthombeni u kombisa leswaku minkarhi yo tala vana a va landzeleli swiletelo swa vatsvari va vona.

U tlhela a kombisa hilaha swi nga endlekiki leswaku vanhu va va lava hetisekeke kumbe va nga kayiveli xanchumu laha misaveni. Munhu a nga va a tlharihile kambe a va na vusopfa. A nga tirhandza emirini kambe a va a nga tlharihangi. Munhu a nga va mufundhisi kambe a pfa a ringeka. Eka vufundhisi ku languteriwa ntiyiso kambe Mufundhisi Tlhemandloti u tsandzekile ku yima na ntiyiso loko n'wana wa yena, Nyiko, a dyohile. Tlhendlakambirhi, Mufundhisi Nyiko Tlhemandloti u tsandzekile ku landzelela nawu wa Bibebe, lowu nge: 'U nga tshuki u dlaya' hi ku va a herisile vutomi bya yena. Mthombeni u tlhela a kombisa leswaku rirhandzu a ri na ndzilekan, a ri yi hi ririm kumbe rixaka.

Eka tsalwa leri Mthombeni u swi kotile ku humesa hungu ra yena ra leswaku ku navela ka vatsvari ehenhla ka vana va vona a hi minkarhi hinkwayo ku humevelaka. Xikombiso: Nyiko, Madambi na Celela va nyekanyekisile mibya hi ku endla swo hambana na leswi a swi naveriwa hi vatsvari va vona.

Muhluti: R. Xivambu

4.9 N'WANGULANO

- Nlhamuselo:** I xitsalwambiko lexi eka xona hungu ri humeseriwaka erivaleni hi laha swimunhuhatwa swimbirhi swi hlamulanaka hi mayelana na mhaka yokarhi.

Tekela enhlokweni leswi landzelaka:

- Nhlokohaka ya n'wangulano yi fanele ku paluxa mbangu wa laha timhaka ti humevelaka kona. Loko yi tsariwile hi maletere lamatsongo ya khwatihatiwa kasi loko yi tsariwile hi maletere lamakulu a yi khwatihatiwi.
- Swiendlo swa swimunhuhatwa swi fanele ku tsariwa endzeni ka swiangi leswaku ku ta paluxeka swifaniso swa le miehlekeweni mayelana na leswi endliwaka na ku ehleketiwa.
- Marito ya le ka swiangi i ya nkoka hikuva ya hi vumbela swifaniso swa le miehlekeweni mayelana na leswi endliwaka na ku ehleketiwa.
- Swimunhuhatwa swi fanele ku thyiwa mavito lawa ya tsariweke hi maletere lamakulu etlhelwani ra ximatsi.

**N'WANGULANO EXIKARHI KA NHLOKO YA XIKOLO (MANANA HANYISANI) NA MUDYONDZI (VUYANI) LOWU HUMELELAKA
HINDELEA LEYI LANDZELAKA:**

NDHAWU:	Ehofisini ya nhloko ya xikolo xa Tlakukani.
SIKU:	2 Khotavuxika 2018
NKARHI:	8H00
MAN. HANYISANI:	Avuxeni Hanyani!
VUYANI:	Ahee, nhloko ya xikolo.
MAN. HANYISANI:	Hikokwalaho ka yini masiku hinkwawo u hlwela ku fika exikolweni?
VUYANI:	Hileswi ndzi faneleke ku pfuka nampundzu ndzi hlambisa tindzisana ta mina ndzi tlhela ndzi vona leswaku va kuma swakudya va nga si ya exikolweni.
MAN. HANYISANI:	Vatswari va wena va va yile kwihi loko wena u endla leswi u ndzi byelaka swona?
VUYANI:	Vatswari va mina hi lava va nga lova eka khombo ra thekisi leri nga humeleta eBindzulani lembe leri hundzeke kutani sweswi ku hava loyi a hi hlaysaka, hina ho tihanyela hi ri hexe.
MAN. HANYISANI:	(<i>Hi ku hlama</i> .) Se mi hanyisa ku yini naswona swakudya mi swi kuma kwihi?
VUYANI:	(<i>A ri karhi a rila</i> .) Exikarhi ka vhiki hi hanya hi swakudya leswi hi dyaka kwala xikolweni, kasi hi ku hela ka vhiki ndzi famba ndzi kombela swintirhwana eka lava nga na ntwelavusiwana leswaku hi ta kuma swo khomisa nyoka.
MAN. HANYISANI:	(<i>Hi rito ra ntwelavusiwana</i> .) U nga rili n'wananga, a wu fanele u hi hlamuserile xiymo xa wena khale. Sweswi ndzi swi tivaka ndzi ta vona leswaku hi nga ku pfunisa ku yini.
VUYANI:	Inkomu nhloko ya xikolo (Va lelana kutani va hambana)

4.10 INTHAVHIYU

- Nhlamuselo:** I mburisano exikarhi ka vanhu vambirhi kumbe ku tlula laha ku nga na muvutisi na muhlamuri, laha swivutiso swi lulamisiweke hi vukheta swinene. Munhu loyi a vutisiwaka u fanele ku paluxa hi vuxokoxoko lebyi languteriweke hi muvutisi hi ku hetiseka. Ku na tiinthavhiyu to hambanahambana, xikombiso: ya ntirho, ku tengisiwa na yo lava mahungu.

Tekela enhlokweni leswi landzelaka:

- Muvutisi u va a lulamisile nonganoko wa swivutiso.
- Swivutiso swi ta leteriwa hi muxaka wa inthavhiyu.
- Muvutisiwa eka inthavhiyu ya ntirho a nga komberiwa ku tihlamusela, ku vula ntokoto na vuswikoti lebyi a nga na byona mayelana na ntirho wolowo.
- Eka inthavhiyu ya ntirho muvutisiwa a nga byeriwi kumbe ku kombiwa leswaku a nga hlamulangi swona.

INTHAVHIYU EXIKARHI KA TIRHANI LOYI A LAVAKA NTIRHO NA MININJHERE WA VHENGELE.

(TATANA ZITHA) RA SWIAMBALO RA HLAYISANI.

NDHAWU:

Evhengeleni ra Hlayisani

SIKU:

3 Khotavuxika 2018

NKARHI:

8H00

TAT. ZITHA:

Avuxeni Tirhani!

TIRHANI:

Ahee, tatana.

TAT. ZITHA:

Ndzi byelenyana hi ta wena.

TIRHANI:

Hi mina Tirhani Basopa, ndzi tshama ePhulani. Ndzi pasile tidyondzo ta le henhla ta vubalani ekholichi ya Vuyelani exifundzheninkulu xa Mpumalanga.

TAT. ZITHA:

Xana ku nga va ku ri yini lexi endlaka leswaku u vona onge ntirho lowu navetisiweke wu ku fanerile?

TIRHANI:

Swilaveko swa tidyondzo ndzi na swona. Ndzi munhu wo tshembeka no rhandza ku amukela swindzuxo hi moywa kahle.

TAT. ZITHA:

Hi swona, u ta twa hi mina.

TIRHANI:

Ndzi khensile nkulukumba.

4.11 MBULAVULO/XIPICHI

- **Nhlamuselo:** I hungu leri runguriwaka hi ku leteriwa hi xikongomelo xokarhi mayelana na timhaka ta swa vutomi. Mbulavulo wu fanele wu tlhavula no koka rinoko.

Tekela enhlokweni leswi landzelaka:

- Mbulavulo wu na nhlokomhaka, manghenelo, miri na mahetelelo.
- Thoni ya mbulavulo yi nga ha va ya mafundza kumbe nkamafundza hi ku ya hi vaamukeri vamahungu.
- Loko mbulavulo wu tsariwa wu teka xivumbeko xa munhu loyi a nga eku vulavulen.
- Mbulavulo wu nga ha khavisiwa hi swofana na ku nyika swikombiso swa hungu, mitshaho, misavu na tinhlayohlayo loko ti khumbeka.

Xikombiso xa mbulavulo/xipichi

MBULAVULO WA KU TLANGELA SIKU RO VELEKIWA RA MALEMBE

YA 21 YA KHENSANI BALOYI

Eka mufambisi wa ntirho, eka vatsvari va Khensani, eka wena munghana wa mina Khensani na n'wina mi nga rhambiwa namuntlha, ndza mi losa. Ndzi titwa ndzi xiximiwile ngopfu loko ndzi nyikiwile nkarhi wo ta vulavula entirhweni lowo saseka swonghasi, wo tlangela siku ra ku velekiwa ka Khensani, ra malembe ya 21.

Khensani, ndzi rhandza ku khensa vatsvari va wena loko va ku endlerile ntlangu wa ku va u ri na malembe ya 21 namuntlha. Leswi swi kombisa leswaku va ku rhandza na ku va va ku navelela leswinene evuton'wini bya wena. Va ku nyika xikhya xo famba u pfula minyangwa leyinene, ku nga ri leyi nga na swipuku na swiphukuphuku.

Ku fika eka malembe ya 21 swi komba ku kula. Se u humile eka goza ra kondloandzidyi u nghene eka ra lavakulu, laha u faneleke ku va na vutihlamuleri.

Loko a ri mina ndzi ku tiva u ri munhu wa mahanyelo lamanene. Mina na wena hi mpfhuka hi va vanghana malembe ya khume lama hundzeke, a hi si tshama hi holova. Nakona wena ndzi ku tiva u ri munhu loyi a nga na ntwelavusiwana na ku rhandza ku pfuna van'wana. Leyi i nyiko leyi u nga lo nyikiwa hi Xikwembu, kutani u nga vi tshika u yi cukumeta.

Khomisa xisweswo munghana, u hlonipha vatsvari na ku hanyisana na vanhu van'wana. Loko wo endla tano u ta kuma mikateko.

Munghana, ndzi navela onge Xikwembu xi nga ku engetela dzana ra malembe. U kula ku kondza u petseka nhlana.

Inkomu

Nghingiriko: Munghana wa wena wa famba u ya dyondza eyunivhesiti ya le kule kutani ku endliwile xinkhubyana xo lelana na yena. Tsala mbulavulo lowu u nga ta wu andlala hi siku ro lelana na yena.

5. SWITSALWAMBIKO SWO KOMA

(RES NA REV ntsena)

Switshuriwa swa switsalwambiko swo koma leswi landzelaka swi dyondziwa na ku dyondzisiwa eka tiGiredi ta 10 – 12 eka swiyimo swa RES na REV ntsena.

5.1 XINAVETISO

- Xinavetiso xi tirha ku navetisa bindzu/swixavisiwa swo karhi.
- Xi fanele ku tekela enhlokweni leswi landzelaka: Vanhu lava xi kongomisiweke eka vona, nkoka wa xixavisiwa, ndhawu leyi xinavetisiwa xi kumekaka eka yona na munavetisi wa xona.
- Xi fanele ku tekela enhlokweni mhaka ya RTNK (Ku koka rinoko, ku tsakisa, ku naveta na ku endla leswaku xi kumiwa/xaviwa).
- Matirhiselo ya ririm i ro koka na tifonto to hambanahambana i swa nkoka eka xinavetiso.

Xikombiso xa xinavetiso

Hina va Khampani ya ka Mazda hi mi nyiketa MAZDA 6 YINTSHWA.

Leyi Mazda yo va pHYEMbYE hi roxe. Vundzeni bya yona hi le Kanana hi koxe.

MI NgA TIkAYErISI ku fukAMErIWA HI NkOrHOki LOYI.

Tihlanganiseni na va garaji ya ka Mazda leyi nga ekusuhi na n'wina. Hambi mi ri hava dipoziti, hi ta mi olovisela vutomi.

Riqingho: 012 312 5327

Fekisi : 012 328 2128

5.2 FULAYARA

- Leri i phepha/xiphephana lexi tirhisiwaka hi vamavhengele kumbe van'wamabindzu ku navetisa swixavisiwa, switirhisiwa kumbe vukorhokeri bya vona. Leswi swi nga katsa mbhukuto lowu va nga ta va na wona eka masiku yo karhi.
- Vanhu va tala ku nyiketa van'wana tifulayara etirhobotini kumbe va yima emahlweni ka miako va nyika vanhu loko va nghena kumbe va ya etindhawini laha ku nga tala vanhu, ko fana na le timolweni, emitlangwini na le tinhlengeletanwini; va fika va swi hangalasa kona.
- Leswi nga eka fulayara swi nga va swa nkarhinyana.
- Marito lama tirhisiwaka ya fanele ku va lawa ya navetisaka.
- Minxavo yi fanele yi va yi tsariwile hi maletere/marito lamakulu.

Dokodela Hodova Makhomahinhamu

(Dokodela wo tshungula hi ku tirhisa swimilana).

Hi tshungula mavabyi ya tinxakaxaka:

Xipalansawuto (HIV/AIDS), mfukuzana, chukele, xinye, dari, marhambu,

vavasati na vavanuna lava lavaka ku sungula kumbe ku kurisa mindyangu,

switshetshela, milombyana na man'wana mavabyi.

Hi tirhisa swimilana swo fana na manungwani, xibaha, nhlampfurhi, mahanti

ya ncindzu na swin'wana.

Mikarhi yo tirha: 8 nampundzu kufikela 9 namadyambu

Ndhawu: Molo wa Thyakaaridlayi

Xitarata: Khona ya switarata swa Mbhazima na Mujaji

Riqingho: 011 603 4997

Tanani hi ta mi pfuna!

Xipexali Evhengeleni ra Swakudya ra Xinengana xa N'wampfundla

Mbhukuto wa swakudya swa ndhavuko kusukela hi siku ra11 ku fika 20 Khotavuxika 2018.

Mi ta dya mi

tiluma na tintiho mi tlhela mi nwa mi hlantsweka mikolo hi swakudya na swonwa leswi:

Swo khomisa na swo titsakisa: R10 xindichana lexitsono:

Tshopi, xiendlahivomu, timanga, tindluwa, matshutshu na tibove to cheriwa tindluwa kumbe tinyawa.

Vuswa

Swimarha swa mune swa Vuswa bya xibasa: R15

Swimarha swa mune swa Vuswa bya dini: R10

Xixevo

- Ticondo ta huku: R10
- Masonja: R10
- Miroho ya tinxakanxaka yo fana na mixiji, gumbugumbo na thyek: R10
- Mikhusu ya tinyawa: R10
- Xihwaba xa homu na xa mpfundla: R20
- Nhloko ya homu: R20
- Nhloko ya nyimpfu na ya mbuti: R20
- Swa le ndzeni swo fana na swa homu: R10

Swo rhelerisa

Jomela ra Madleke: R10

Loko wo xava swakudya swo hundza mali ya R50-00, u ta va na nkateko wo nghenela mphikizano

wo wina xikipa xa Bafana Bafana.

Hi ri xinamu xi dlele nkwalhe! Tanani mi ta titlonya hi mbhukuto wa hina!

5.3 PHOSITARA

- I xitsalwambiko lexi eka xona ku tsariwaka mahungu eka chati kumbe khadibokisi hi xikongomelo xo karhi.
- Van'watipolitiki, van'wamabindzu, vatikereke na van'wana va tala ku swi tirhisa ku hundzisa timhaka ta ntikelo.
- Mihlovo leyi tirhisiwaka eka chati kumbe khadibokisi leri yi fanele yi koka rinoko ra vaamukeri va mahungu.
- Mahungu ya kona ya fanele ku vonaka na ku hlayeka hi ku olova.
- Matirhiselo ya tifonto na wona i ya nkoka.
- Phositara yi nga ha va na mifungho/swihlawulekisi swa khampani/nhlangano wo karhi.

kHANSELArA WA wadi 10 yA SASANKAMbANI

(NTWANANO I MATIMBA)

Xirhambo hi khanselara wa Wadi 10 ya

Sasankambani.

Tanani eka nhlengeletano yo burisana hi swa vukorhokeri bya vamasipala.

Ndhawu:

Xitediyamu xa Nkowankowa.

Siku: 17 Dzivamisoko 2009.

Nkarhi: 10h00-14h00.

Tinhlokomhaka

- Vuhlayiseki.
- Vukorhokeri bya swa mati, mapatu na tindhawu ta vuhungaselo.

Nghingiriko: Endla phositara ya wena n'wini u rhamba vanhu eka khonsati ya swiyimbeleri leswi rhandzekaka.

5.4 POSIKARATA

- I karata leri tirhisiwaka ku fambisa mahungu.
- Yi nga rhumeriwa hi poso kumbe ku nyiketa un'wana exandleni leswaku a famba na yona.
- Yi nga rhumeriwa munhu ku tiyisisa ku rhumeriwa ka nhundzu yokarhi.
- Yi nga rhumeriwa munhu ku n'wi xeweta.
- Yi na adirese ya laha yi yaka kona.
- Yi kombisa vito ra murhumeri, ra murhumeriwa na siku leri yi rhumeriweke hi rona.
- Yi nga kombisa na adirese ya murhumeri.

Xikombiso xa posikarata

New York	19 Ndzhati 2018	R 1,00
Eka Xibombi		
Ndza tshemba u pfukile.		
Hi fike kahle eMassachussets (USA). Hinkwaswo i swinene. Xihahampfhuka xi tekile tiawara ta khumenhungu ku fika laha hi nga kona.	Xibombi Chauke 1785 Nkwinyamahembe Street Evurilanhlalala 1819	
Eka mavhiki lama taka hi ta vhakela tindhawu to hambanahambana ta laha New York ku katsa na laha ku endliwaka kona tifilimi exintshabyanini xa Hollywood.		
Wa wena		
Khani		

5.5 SWILERISO

- Swileriso i milawu leyi faneleke ku landzeleriwa endhawini kumbe eka xiymo xo karhi.
- Swileriso swi fanele ku kongomisiwa eka mhaka yokarhi leyi faneleke ku fikeleriwa leswaku yi ta landzeleriwa hi ku olova.
- Ku nga va na swileriso leswi faneleke ku landzeleriwa ekerekeni, esosayitini, eka xipanu xa bolo, swileriso swo nyikiwa hi dokodela, hi n'wakhemisi kumbe swileriso leswi swi faneleke ku landzeleriwa loko ku tsariwa xikambelo, na swin'wana.

Swileriso leswi swi faneleke ku landzeleriwa loko ku tsariwa papila ro sungula (P1) ra

Giredi ya 10.

- Hlamula swivutiso hinkwaswo.
- Sungula xivutiso xin'wana na xin'wana eka papila rintshwa.
- Nkhwatihata emakumu ka xiyenge xin'wana na xin'wana.
- Tlula ntila ehansi ka nhlamulo yin'wana na yin'wana.
- Tsala hi vurhon'wana (swi saseka no vonaka) u ri karhi u landzelela milawu ya mapeletelo, mahikahatelo na mavumbelo ya swivulwa.

Nghingiriko: Tsala swileriso swa matirhiselo ya muchini wo karhi.

5.6 SWILETELO

- Swiletelo swi tirhisiwa ku komba munhu mafambelo yo suka eka ndhawu yo karhi a ya eka yin'wana ley a nga yi tiviki.
- Ku nga va kusukela edorobeni ra ka n'wina ku ya fika eposweni ya le tikweni ra ka n'wina; ku suka edorobeni rin'wana u ya eka rin'wana; kusukela exitichini xa mabazi ku ya fika exikolweni lexi u dyondzaka eka xona, na swin'wana.
- Swiletelo swi fanele swi va hindlela ley yi enerisaka ku endlela leswaku munhu loyi swi nyikiwaka yena a nga lahleki.
- Loko u letela munhu ku ya endhawini yo karhi u fanele ku vula leswaku i mpfhuka wo tani hi kwihi (timitara kumbe tikhilomitara).
- U fanele ku n'wi byela leswaku u ta hundza switarata swingani.
- U fanele ku n'wi byela miako na switumbuluxiwa leswi a nga ta swi hundza, u vula na tlheloi leri swi nga ka rona.
- U fanele ku tirhisa marito lama ya hlamuselaka mathlolo, timheho na mafambelo.

Tafula ra 1: Man'wana ya marito lama talaka ku tirhisiwa ku letela vachayeri/vafambahimilenge

MAENDLI	MAHLANGANISI	MASIVI	MAVITI	MAENGETERI	MABUMABUMERI	MAENCISI
✓ famba	✓ loko	✓ laha	✓ mpfhuka	✓ exineneni	✓ wo/xo/ro/dyo koma	✓ ge!
✓ jika	✓ kutani	✓ lahaya	✓ patu	✓ eximatsini	✓ wo/xo/ro/dyo leha	✓ thwi!
✓ jikajika	✓ endzhaku ka loko	✓ leri	✓ tirhoboto	✓ eka tlhelra ximatsi	✓ wo/xo/ro/dyo/ to tl huma	✓ mo!
✓ tshunela	✓ ku kondza	✓ lowu	✓ ndlela	✓ eka tlhelra xinene	✓ wo/xo/ro/dyo/ to anama	
✓ rhelela	✓ kala	✓ lexi	✓ tindlela	✓ ehansi	✓ yo/xo/swo/to/ dyo khuma	
✓ khupuka	✓ se	✓ hala	✓ yindlu	✓ ehansi ka	✓ wo/xo/ro/to/ dyo gombonyoka	
✓ kongoma	✓ kasi	✓ kona	✓ tindlu	✓ ehenhla	✓ yin'we/timbirhi/ /tinhharhu/	
✓ hundzuluka		✓ rona	✓ muako	✓ ehenhla ka	ta mune/ ta ntlanu na	
✓ fika		✓ yona	✓ xitarata	✓ endzhaku	swin'wana	
✓ vona		✓ xona	✓ voko	✓ ekusuhi	✓ to/swo/dyo/ro (basa, ntima, wasi,	
✓ vandzekana		✓ tona	✓ khilomitara	✓ ekusuhi na	rihlaza	
✓ landzela		✓ swona	✓ bodo	✓ etlhelo	kwalaa na sw.na sw.	
✓ languta		✓ wena	✓ mfungho	✓ etlhelo ka	✓ lerikulu	
✓ hambuka			✓ murhi	✓ emahlweni	✓ lexikulu	
✓ hambukela			✓ garaji	✓ emahlweni ka	✓ leyikulu	
✓ suka			✓ xikolo	✓ emakumu	✓ yo/xo/ro/to sungula	
✓ hela			✓ ntshava	✓ emakumu ka	✓ yo/xo/ro/to hetelela	
✓ helela			✓ kereke	✓ ehase	✓ lexi/leri/leyi kombisaka	
✓ tsemakanya			✓ vhengele	✓ ehase ka	✓ wo ringana	
✓ tlula			✓ xitolo	✓ emahosi		
✓ hundza			✓ khumbi	✓ empfungwe		
✓ teka			✓ nambu	✓ emahandzeni		
✓ humeleta			✓ lwangu	✓ ekhoneni		
✓ rhendzeleka			✓ tisekondi	✓ entsungeni		
			✓ timinete	✓ enhoveni		
			✓ tiawara	✓ exigangeni		
			✓ masiku	✓ entshaveni		
			✓ Mavhiki	✓ epatwini		
			✓ tin'hweti	✓ enyangweni		
			✓ milenge	✓ en'walungu		
			✓ movha	✓ edzongeni		
			✓ bazi	✓ evuxeni		
			✓ xikepe	✓ evupeladyambu		
			✓ xitichi			

MAENDLI	MAHLANGANISI	MASIVI	MAVITI	MAENGETERI	MABUMABUMERI	MAENCISI
			<ul style="list-style-type: none"> ✓ bodo ✓ xirhendzevutani ✓ sekele 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ en'walungu wa ✓ edzongeni bya ✓ evuxeni bya ✓ evupeladyambu bya ✓ hi movha ✓ hi bazi ✓ hi xikepe ✓ exitichini ✓ epatwini ✓ endleleni ✓ eka... ✓ hi ndlela ✓ hi patu ✓ hi budula ✓ hi rivilo ✓ hi ku nanayila 		

SWILETELO SWO SUKA EPHALABORWA KU YA ENKOWANKOWA

- Kusuka edorbeni u teka patu ra N156. U ta hundza lokixi ra Lulekani hi voko ra xinene.
- Kusuka kona u ta hundza lokixi ra Namakgale hi voko ra ximatsi. Kusuka laha u ta ya humelela exidorobanini xa Gravelotte, laha u ta fika emahandzeni ya patu. Lerin'wana ri ya eNelspruit kasi lerin'wana hi voko ra xinene ri ya eTzaneen. Tirhisa patu ra Tzaneen.
- U ta ya humelela hi patu leri yaka eLetsitele evokweni ra ximatsi kutani u jika hi rona. Loko u hundzile exidorobanini xa Letsitele, u chayela khilomitara yin'we kutani u ta vona bodo leyi ku kombisaka Nkowankowa. Jikela exineneni, u ta fika eNkowankowa.

Nghingiriko: Tirhisa man'wana ya marito lama nga eka tafula ra 1 ku letela munhu kusuka eka ndhawu yo karhi a ya eka yin'wana.

5.7 KU TSALA MIGINGIRIKO EKA DAYARI

- Dayari i buku yo tsalela swiendlo swa siku na siku kumbe timhaka leti humelalaka munhu ta siku na siku.
- Yi kongomisiwa eka munhu wo sungula.
- Yi kombisa matitwelo eka swokarhi.
- Yi kombisa siku (xik. Mugqivela, 06 Sunguti 2018), nkarhi na lembe.
- Yi nga tirha ku kunguhatela micingiriko ya nkarhi lowu taka.
- Yi tlhela yi va rhekhodo ya leswi humeleleke eka nkarhi lowu nga hundza.
- Hakanyingi timhaka leti tsariwaka eka yona hi leti ti nga ta nkoka.
- Mudyondzi u fanele ku tekela enhlokweni leswi xivutiso xi n'wi kobelaka ku tsala swona, kutani a tsala swona ntsena.

Xikombiso xo tsala micingiriko eka dayari

MIGINGIRIKO YO TSARIWA EKA DAYARI MAYELANA NA RIENDZODYONDZO RA LE KAPA

SUNGUTI 2018

MUSUMBHUNUKU 25

Hi fikile eKapa hi awara ya nhungu nampundzu. Nanhlekanhi hi vhakerile palamende, laha hi nga hlangana na

Phresidente wa tiko. Namadyambu hi fambile hi ya vona ntlangu wa bolo ya milenge erivaleni ra Greenpoint exikarhi ka swipanu swa Ajax na Pirates.

RAVUMBIRHI 26

Hi pfukile namixo hi ya eWaterfront, laha hi nga fihlula kona kutani hi kongoma eRobben Island.

RAVUNHARHU 27

Hi endzerile eCape Point.

RAVUMUNE 28

Hi vhakerile eCape Town National Museum hi awara ya kaye. Hi awara ya n'we hi yile hi ya khida elwandle.

RAVUNTLHANU 29

Hi endzerile eCape Town International Airport na le masin'wini yo endla wayini.

MUGQIVELA 30

Hi endzerile mavhengele ya Kennelworth, laha hi nga xava leswi a hi swi lava. Hi sukile eKapa hi awara ya mbirhi nanhlekanhi, hi fika hi Sonto.

5.8 KHADI RA XIRHAMBO

- Leri i khadi leri rhambaka vanhu entirhweni kumbe enkhubyeni wo karhi.
- Ku fanele ku vuriwa swiyimo na mavito ya lava va rhambaka, xik. Tatana na Manana
- Ku nga tirhisiva munhu wa vumbirhi kambe a swi bohi. Xik. Tatana na Manana ... va rhamba ...
- Ku fanele ku vuriwa mavito yo helela ya vatekani/loyi a endleriwaka ntirho.
- Ku fanele ku vuriwa leswaku vatekani i vana va vamani naswona i va vungani.
- Matirhiselo ya tifonto to hambanahambana ya na ntokelo lowukulu eka khadi.
- Ku fanele ku vuriwa nkarhi na ndhawu ya lomu ntirho/nkuvo wu nga ta endleriwa kona.
- Varhambiwa va fanele va komberiwa ku hlamula loko ku ri ku va ta swi kota ku va kona.
- Ku fanele ku nyikiwa nomboro ya riqingho ra lomu varhambiwa va nga ta rhumela tinhlamulo ta vona kona.

Xikombiso xa khadi ro rhamba vanhu enkhubyeni

5.9 IMEYILI

- I papila kumbe hungu leri fambisiwaka hi xihatla hindlela ya xielekithironiki.
- Yi kombisa loyi yi yaka eka yena hi ku kombisa adirese ya imeyili ya yena.
- Yi kombisa na adirese ya imeyili ya murhumeri xikan'we na nhlokomhaka ya hungu leri rhumeriwaka.
- Yi fanele yi va na mahungu lama munhu a rhumelaka wona.
- Mahungu ya fanele ku kongoma.
- Ku tirhisiwa matsalelo ya ntolovel, a swi pfumeleriwi ku tsala hi maletere lamakulu ntsena.
- Mahungu ya nga hoxiwa eka xivumbeko lexi kombisiweke eka xikombiso.

Xikombiso xa imeyili

Yi ya eka:	tsundzukani@yahoo.com.
Khopi eka:	hlamatani.t@yahoo.com.
Nhlokomhaka:	Xirhambo eka nhlengeletano ya nhlangano wo lahlana wa Hlanganani.

Wa rhambiwa eka nhlengeletano ya nhlangano wo lahlana wa Hlanganani eka
Bomba Bila, hi siku ra 17 Khotavuxika 2018 hi nkarhi wa 15:00. Mi komberiwa ku fika hi nkarhi
leswaku timhaka leti faneleke ku kaneriwa ti ta fikeleriwa hinkwato.
Ku rhula a ku ve na wena
J Vengani
Matsalani wa nhlangano wa Hlanganani

Nghingiriko: Tsalela munghana wa wena imeyili u n'wi rhamba eka xinkhubyana xa makwenu xa ku tlangela ma-kumembirhin'we wa malembe.

5.10 FEKISI

- I hungu leri fambisiwaka hi muchini lowu tirhaka hi layini ya foni.
- Ku fanele ku kombisiwa leswi landzelaka: Vuxokoxoko bya laha yi yaka kona, hungu leri rhumeriwaka na vuxokoxoko bya murhumeri.
- Vuxokoxoko bya murhumeriwa byi katsa: Vito, nhlokomhaka, nomboro na nhlayo ya tipheji ku katsa na khavhara. Kasi bya murhumeri byi katsa: Vito na nomboro ya riqingho.
- Eka fekisi a ku tsariwi mahungu ya xihundla kumbe ku hleva hikuva yi hundza hi le ka vanhu votala.
- Vadyondzi va languteriwa ku tekela enhlokweni leswi xivutiso xi lavaka swona.

NDZAWULO YA DYONDZO YA MASUNGULO

Riqingo: 012 357 6682

Nomboro ya fekisi: 012 328 2128

Siku: 23 Mawuwani 2010

Yi ya eka: Hangalakani Khosa

Nomboro ya fekisi: (016) 976 0848

Riqingo: (016) 973 9105

Yi huma eka: Salani Mkhwanazi

Mahungu:

Mukondleteri wa tindzimi ta vantima u mi rhamba enhlengeletanini laha ku nga ta buriwa hi mhaka yo kondletela ku dyondzisiwa ka matsalwa ya ndhavuko eswikolweni. Ajenda yi yime hindlela leyi landzelaka:

- 1 Ku amukela na lava tsandzekeke
- 2 Leswi faneleke ku katsiwa eka matsalwa ya ndhavuko
- 3 Makambelelo ya matsalwa ya ndhavuko
- 4 Ku pfala

Nghingiriko: Munghana wa wena loyi a dyondzaka exikolweni xa le kule u tsakela ku tiva mavito ya vanghana va wena va le xikolweni na mintlawu leyi va nga eka yona. Ya tsale kutani u n'wi rhumela wona hi fekisi.

5.11 KU TATA FOMO

- Tifomo ti tirhisiwa eka tindhawu to hambanahambana, kutani i swa nkoka ku va vadyondzi va dyondzisiwa hi matatelo ya toni.
- Tifomo ti fanele ku tatiwa hi vukheta hikuva vuxokoxoko lebyi nyikiwaka i bya nkoka naswona byi lava vutihlamuleri.
- Ku nga va na tifomo ta le posweni, ta le bangini, to lava ku amukeriwa exikolweni, na tin'wana.
- I swa nkoka ku tekela enhlokweni switsundzuxo swa matatelo ya fomo yo karhi munhu a nga si yi tata.

RIPHABILIKI YA AFRIKA-DZONGA												
KU KOMBELA NTIRHO												
A. NTIRHO LOWU NGA NAVETISIWA												
Ntirho lowu u wu kombelaka Nhloko ya ndzawulo ya tindzimi	Ndzawulo leyi nga navetisa ntirho Ndzawulo ya Dyondzo ya Masungulo											
Nomboro ya xinavetiso Nomboro ZZ2 Nhloko ya Ndzawulo Ya Tindzimi	Loko wo nyikiwa ntirho lowu, xana u nga sungula rini ku tirha kumbe xana u nga nyika muthori wa wena wa sweswi nkarhi wo tanahi kwihi wo hetisa ku tirha eka yena? 1 Mawuwani 2018. N'hweti yin'we											
Xana hikwalaho ka yini u lava ku nyikiwa ntirho lowu? (Tsala swivulwa swinharhu.)												
<ul style="list-style-type: none"> • Ndzi lava ku antswisa kharikhulamu ya tindzimi leswaku yi katsa na swilo swa ndhavuko. • Ndzi lava ku antswisa madyondziselo ya tindzimi eswikolweni. • Ndzi lava ku kondletela vadyondzisi xikan'we na vadyondzi ku tsakela ngopfu tindzimi ta le kaya. 												
Xana i yini lexu xi endlaka lexu fambelanaka na ntirho lowu?												
Ndzi mudyondzisi wa Xitsonga naswona ndzi mutshamaxitulu wa huvo ya ririmia ra Xitsonga.												
B. VUXOKOXOKO BYA N'WINI												
Xivongo	Mongwe											
Mavito	Themba, Tanani											
Siku ra ku velekiwa	3 N'wendzamhala 1985											
Nomboro yo titivisa	85040908087											
Rixaka	Muafrika											
Rimbewu	Waxinuna											
Vutsoniwa	E-E											
Xana u tshama u khomiwa kumbe ku hlongoriwa entirhweni ?	E-E											
C. VUXOKOXOKO BYO TIHLANGANISA NA WENA												
Ririmia leri u ri tsakelaka	Xitsonga											
Riqingho ra le ntirhweni /selula	015 8068 778/081 4345 994											
Ndlela yo tihlanganisa na wena	Poso	Imeyili X	Fekisi									
Vuxokoxoko byo tihlanganisa na wena eka lebyi u nga hlawula laha henhla	mongwett@yahoo.com											
D. TINDZIMI LETI U TI TIVAKA: BOXA RIRIMI U TLHELA U TSALA "KAHLE", KUMBE "RINGETA" KUMBE "TSANDZEKA" EKA VUTSHILA BYIN'WANA NA BYIN'WANA												
Vutshila	Xitsonga	Xinghezi	Xibunu	Xivhenda	Xizulu	Xisuthu						
Ku vulavula	Kahle	Kahle	Ringeta	Kahle	Ringeta	Ringeta						
Ku hlaya	Kahle	Kahle	Kahle	Ringeta	Ringeta	Ringeta						
Ku tsala	Kahle	Kahle	Ringeta	Ringeta	Ringeta	Ringeta						

E. NTHWASO

Vito ra xikolo/kholichi Sekondari ya Gongomela	Nthwaso wa le henbla Matiriki	Lembe ro thwasa: 2000
---	----------------------------------	-----------------------

Tidyondzo ta le henbla eka nthwaso wun'wana na wun'wana lowu u wu kumeke:

Vito ra xikolo	Muxaka wa nthwaso	Lembe ro thwasa
Yunivhesiti ya N'walungu	BA Education	2004
Yunivhesiti ya Joni	BA Onasi	2006
Yunivhesiti ya Kapa	MA	2008

Leswi u nga ku swi dyondzeleni sweswi (Xikolo na nthwaso): Vudokodela eka tindzimi e UNISA

F. NTOKOTO WO TIRHA

Muthori (ku katsa na muthori wa sweswi)	Poso	Kusukela			Kufikela		Xivangelo xo tshika
		N'hweti	Lembe	N'hweti	Lembe	Ku tlakusiwa 2007	
Ndzawulo ya Dyondzo	Mudyondzisi	Sunguti		2005	Ndzati		
Ndzawulo ya Dyondzo	Nhloko ya ndzawulo ya tindzimi	Sunguti		2008	Sweswi	Sweswi	
Loko ku ri ku u tshama u tirha eka xiyenge xa vatirhelamfumo, xana ku na leswi nga sivelaka leswaku u thoriwa					Ina	E-e X	
Loko swi ri tano boxa vito ra muthori wa wena wo hetelela					A swi ndzi khumbi		

G. TIMBHONI

Vito	Vuxaka na wena	Riqingho ra le ntirhweni
Tatana Nxalati Mahuntsi	Mininjhere wa vatsundzuxi va tidyondzo ta tindzimi exifundzheninkulu	011 984 6262
Manana Hakamela Risenga	Nhloko ya Ndzwulo ya Metse exikolweni xa hina	011 344 9595
Tatana Mbhazima Mathebula	Mufambisi wa xifundzha xa Khomanani	011 984 6263

HI KU HLAMBANYA

Ndzi hlambanya leswaku vuxokoxoko hinkwabyo lebyi ndzi byi nyikeke eka fomo leyi byi helerile naswona i ntiyiso tanihileswi ndzi byi tivisaka xiswona. Ndza swi twisia leswaku loko ndzi lo nyika vuxokoxoko byo kala ntiyiso byi
nga endla leswaku xikombelo xa mina xa ntirho xi nga amukeriwi kumbe ndzi hlongoriwa loko swo kumeka se ndzi thoriwile.

Nsayino

Siku: 31 Mudyaxihi 2018

.....

T. T Mongwe

Published by the Department of Basic Education

222 Struben Street

Private Bag X895, Pretoria, 0001

Telephone: 012 357 3000 Fax: 012 323 0601

© Department of Basic Education

website

www.education.gov.za

facebook

www.facebook.com/BasicEd

twitter

www.twitter.com/dbe_sa

120 Plein Street Private Bag X9023

Cape Town 8000

South Africa

Tel: +27 21 465 1701

Fax: +27 21 461 8110